

5. Гойчук О.І. Продовольча безпека та значення агропромислового грибівництва в її забезпеченні / О.І. Гойчук // Загальні проблеми економіки. – 2008. – № 11. – С. 21-25.
6. Должанский И.З. Оценка роли экологического фактора в потребительском поведении / И.З. Должанский, О.В. Белякова // Механізм регулювання економіки. – 2008. – № 4, т. 1. – С. 163-169.
7. Економічні результати сільськогосподарського виробництва за 2011 рік [Електронний ресурс]: Експрес-випуск: [від 30 берез. 2012 р. № 06/3-44/222]. – Режим доступу: <www.ukrstat.gov.ua>.
8. Криковцева Н.А. Маркетинговый анализ рынка экологически чистых товаров / Н.А. Криковцева, А.В. Меркулова // Вісник Донецького національного університету. Спецвипуск. Серія В «Економіка і право». – 2006 – Т. 2. – С. 254-258.
9. Лозинська Т.М. Основні задачі забезпечення продовольчої безпеки країни / Т.М. Лозинська // Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: колективна монографія / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. – К.: ІАЕ, 2001. – 831 с.
10. Пасхавер Б. Продовольчий аспект подолання бідності / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2004. – № 10. – С. 73-74.
11. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
12. Шубін О.О. Продовольча безпека в контексті соціально-екологічних проблем: монографія / О.О. Шубін, В.Д. Малигіна. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2010. – 233 с.

УДК 338.436.33:634.1

Близький Р.С., канд. екон. наук, доц. (ДонНУЕТ, Донецьк)

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЛОДООВОЧЕКОНСЕРВНОГО КОМПЛЕКСУ

Розглядається механізм розвитку плодоовочеконсервного комплексу, пропонується економіко-математична модель розрахунків необхідних обсягів виробництва для забезпечення потреби регіону в свіжій і консервованій плодоовочевій продукції.

Ключові слова: *ринкові відносини, плодоовочева продукція, плодоовочевий комплекс, імітаційне моделювання, оптимізація виробничої програми.*

Розвиток ринкових відносин призвів до появи як позитивних явищ, у вигляді відмови держави від тоталітарного управління народним господарством, розвитку приватної ініціативи, конкуренції, підприємництва, так і кризових, результатами яких стали безпрецедентний спад виробництва, руйнування виробничо-економічних зв'язків між галузями, прояв антагонізму інтересів суб'єктів господарювання, посилення стихійних тенденцій у розвитку продовольчого ринку.

В особливо складному положенні, через специфіку функціонування, опинилося плодоовочеконсервне виробництво. Неконтрольоване зростання цін на

промислову продукцію і послуги, з одного боку, скорочення розміру власного оборотного капіталу, зниження державного дотування капітальних вкладень, з іншого, призвели до порушення відтворювального процесу в галузях. Зниження реальних доходів населення загостило конкурентну боротьбу між підприємствами плодочерконсервної промисловості і домашніми господарствами. В умовах зростання виробничих витрат це поставило переробні підприємства на межі виживання.

Разом із тим гостра необхідність розробки ефективного механізму міжгалузевої взаємодії підприємств сфери консервного виробництва в умовах високого динамізму економічних процесів на рівні окремого регіону створює об'єктивні передумови для проведення поглиблених досліджень з проблем реалізації економічних інтересів всіма учасниками процесу створення кінцевого продукту і збалансованості їх виробничих потужностей.

Проблемам розвитку виробництва плодочерчевої продукції в Україні приділяли увагу такі дослідники, як В.І. Благодатний, А.В. Войчак, Л.І. Воротіна, В.Г. Герасимчук, В.М. Геєць, А.Д. Гудзинський, С.О. Гуткевич, Б.М. Данілішин, Л.В. Дейнеко, В.Я. Кардаш, С.М. Діжа, О.П. Луцій, М.І. Малік, П.М. Макаренко, Л.О. Мармуль, В.Я. Месель-Веселяк, В.Н. Парсяк, В.В. Прядко, Л.В. Романова, П.Т. Саблук, А.О. Старостина, Л.М. Худолий, В.М. Яценко та інші, звертаючи увагу в основному на теоретичні принципи і механізми функціонування цього аграрного субринку. Проте в сучасних умовах особливу гостроту набуло питання забезпечення ефективного розвитку плодочерчевого комплексу, що вимагає економічно грамотного управління діяльністю його учасників, яке багато в чому визначається наявністю методологічної основи і достовірного прогнозу їх функціонування.

В умовах господарської самостійності економічних суб'єктів комплексу єдиним стимулом досягнення ними планових параметрів є ступінь реалізації економічного інтересу кожним учасником єдиного технологічного циклу виробництва.

Саме цю умову було покладено в основу розробленої методики розвитку плодочерчевого комплексу. У розрахунках розміру виробничої сфери були враховані потреби в плодах, ягодах і овочах організацій суміжних галузей і населення, а також можливості сільгосптоваровиробників задовольнити їх.

Імпульс до організації тісних виробничо-господарських відносин між організаціями плодочерчерконсервного комплексу формуються безпосередньо ринковим середовищем.

Жорстка конкурентна боротьба, в т.ч. з домашніми господарствами, робить особливо актуальним питання економічного обґрунтування параметрів розвитку переробних підприємств, організацій сировинної зони і системи розподільних відносин між ними [1].

Крім того, це дозволяє:

а) ефективніше управляти економічними процесами в комплексі регіону відповідно до стратегії його розвитку;

б) сформувати реальне джерело інвестування виробництва усередині підкомплексу;

в) створити передумови до організації механізму саморегулювання розвитку комплексу безпосередніми його учасниками.

На практиці найбільш поширеною формою організації міжгалузевих взаємозв'язків є контрактна (договірна) система.

Рівень її міцності визначається ступенем реалізації економічних інтересів сторін, що беруть у ній участь [2; 3]. Цей критерій був покладений в основу пропонованої методики обґрунтування розвитку плодоовочевого комплексу і сировинної зони переробних підприємств регіону.

Методика ґрунтується на використанні комплексу методів: економіко-математичного, економіко-статистичного, аналітичного, абстрактно-логічного, розрахунково-конструктивного.

Методика обґрунтування розвитку плодоовочевого комплексу і сировинної бази переробних організацій передбачає наступну послідовність дій:

а) визначення впливу «ринкових» чинників на формування вартісних показників (виручка, прибуток від реалізації, собівартість проведеної продукції) у галузях консервного виробництва і сільського господарства;

б) розрахунок необхідних обсягів виробництва *i*-х видів продукції консервних заводів у вартісному і натуральному виразах;

в) розрахунок необхідних обсягів виробництва і реалізації *i*-х видів плодоовочевої продукції переробними підприємствами;

г) розрахунок необхідних обсягів інвестицій;

д) оцінка забезпечення потреби регіону в *i*-х видах плодоовочевої продукції.

Високий динамізм розвитку зовнішнього середовища визначає необхідність розрахунку імітаційних моделей [3], що передбачають оптимістичний і песимістичний варіанти розвитку економічних процесів.

Вплив «ринкового» чинника на формування вартісних показників у виробничих сферах плодоовочеконсервного підкомплексу регіону враховує:

– рівень зростання цін на сільськогосподарську продукцію і промислові ресурси;

– рівень товарності плодоовочевої продукції;

– рівень конкурентоспроможності продукції регіональних виробників.

Найдинамічніше розвивається ринок соків, на якому консервні заводи відчують найбільш жорстку конкурентну боротьбу. За період 2001-2011 рр. його місткість збільшилася більш ніж у 6 разів, причому в 2010 і 2011 роках приріст обсягів продажів складав щорічно більше 20%. Маркетологи стверджують, що межу його насичення ринку ще не досягнуто [4]. Проте вже склалася низка рис, що є характерними для українського ринку соків:

1. Сегментація, зокрема за цільовою і ціновою ознаками. Наразі компанії, що виробляють соки, орієнтуються на чотири цінові сегменти:

– Premium;

– вищий;

– середній;

– нижчий.

2. Компанії прагнуть виступати зі своїм продуктом практично в кожному сегменті з високою концентрацією виробництва.

На вітчизняному ринку чітко виявляються олігопольні тенденції. Консолідована частка основних виробників перевищила 85% [5].

У межах цієї статті розглянемо розділ комплексної методики, що стосується розрахунку необхідних обсягів виробництва продукції консервних заводів.

Для оцінки конкурентоспроможності підприємств скористаємося наступною методикою. З цілого комплексу показників, які характеризують динамічні зміни показників фінансового стану, слід обрати ті, що найбільш повно відображають тенденції зміни конкурентоспроможності: коефіцієнт рентабельності продажів, коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних цінностей, середній коефіцієнт зростання обсягів виробництва і реалізації. Для об'єктивної оцінки слід за 1 (одиницю) прийняти значення показників у рік початку спостереження і використовувати його як базу порівняння із значеннями подальших років. Прикладом можуть служити дані таблиці 1.

Таблиця 1 – Зростання продукції на консервних заводах

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Обсяг виробництва:				
– соку концентрованого	1	1,49	3,3	2,9
– соків фруктових	1	0,17	4,4	7,8
– консервів овочевих	1	–	–	1

У сучасних умовах зростає необхідність маркетингового управління регіональними консервними підприємствами. Проведений аналіз показав, що вони можуть зайняти середню цінову нішу на споживчому ринку.

Перш за все, консервний завод як суб'єкт ринку має орієнтувати свою діяльність на досягнення певної стратегічної мети шляхом реалізації комплексу заходів.

Стратегія є сукупністю перспективних орієнтирів діяльності на основі прогнозів стану конкурентного середовища і оцінкою потенційних можливостей організації з урахуванням розвитку матеріально-технічної бази, впровадженнями нових технологій і видів продукції. Її роль полягає в реалізації адаптивних до зовнішніх умов заходів для збереження рівноважного положення підприємства в навколишньому середовищі.

Стратегічну орієнтацію слід проводити постійно, уточнюючи цільові установки і основні напрями досягнення прогнозних результатів. Найуспішніше завдання розробки конкретних параметрів стратегічного плану вирішується за допомогою методів економіко-математичного моделювання виробничих програм розвитку плодоовочевої індустрії.

Постановку завдання лінійного програмування можна сформулювати таким чином: визначити виробничу структуру за видами продукції, яка забезпечила б отримання максимального економічного ефекту консервним підприємствам в умовах ринку. У ході вирішення завдання необхідно визначити величину потреби в сировинних ресурсах для виконання виробничих планів.

В умовах ринкової економіки домінуючого, визначального значення набуває критерій максимізації прибутку. Такий вибір заснований на тому, що

прибуток є показником, який відображає рівень ефективності виробництва, стійкість підприємства на ринку і рівень досягнення мети його діяльності.

Для опису моделі приймемо наступну систему визначень:

J_1 – підмножина індексів щодо сировини;

J_2 – підмножина індексів напівфабрикатів;

J_3 – підмножина індексів щодо виробництва концентратів;

J_4 – підмножина індексів щодо виробництва соків і напоїв;

J_5 – підмножина індексів щодо виробництва вина плодового;

F – підмножина індексів, що визначають загальноекономічні показники;

a_{ij} – витрати j -го виду сировини для випуску i -го виду продукції;

x_i – значення змінних у задачі;

B_j – сумарний показник витрати заданого ресурсу j -го виду сировини;

a_{rj} – витрата r -го виду напівфабрикату на виробництво одиниці i -го виду продукції;

B_r – сумарний показник витрати заданого ресурсу r -го виду напівфабрикатів;

d_i – обсяг потужностей для виробництва i -го виду продукції;

w_i – прибуток від реалізації i -го виду продукції;

V_i – обсяг виробництва i -го виду продукції;

X_i – сумарний загальноекономічний показник.

Математична постановка задачі:

$$Z = \sum w_i x_i \rightarrow \max (j \in F).$$

За умов:

1. Обмеження виробничої потужності:

$$\sum x_i \leq d_i (j \in J_3, J_4, J_5).$$

2. Обмеження щодо виконання замовлень з продажу продукції:

$$\sum x_i \geq V_i (j \in J_3, J_4, J_5).$$

3. Обмеження щодо сумування:

$$\sum a_{ij} - B_j = 0 (i \in J_1)$$

$$\sum a_{rj} x_j - B_r = 0 (i \in J_2)$$

$$\sum w_i x_i - X_i = 0 (i \in F).$$

4. Умови незаперечуваності:

$$x_j \geq 0.$$

Оптимізаційні розрахунки показали, що економіко-математична модель достатньо адекватно відображає виробничий цикл, а також враховує низку технологічних умов.

Економіко-математичну задачу було вирішено на ПК сімплексним методом. У задачі використані дані про матеріально-грошові витрати і ціни реалізації плодоконсервної продукції з урахуванням індексів дефляторів, що відображено у таблиці 2.

Аналіз результатів оптимізаційних розрахунків показав економічну доцільність збільшення виробництва концентрованого освітленого і натурального відновленого яблучного соку, а також соковмісного яблучного напою з цукром,

оскільки ці види продукції забезпечують близько 90% планованого прибутку, що висвітлено у таблиці 3.

Таблиця 2 – Прогноз витрат консервних заводів

Статті витрат	Витрати на виробництво 1 кг концентрату		Індекс дефлятор	Прогноз	
	грн	%		грн	%
Оплата праці з нарахуваннями	0,3	4,2	2,6	0,622	4,0
Допоміжні матеріали	2,88	40,3	2,09	6,02	46,5
Робота й послуги	0,286	4,0	2,09	0,598	4,2
Амортизація	0,243	3,4	1,7	0,41	3,0
Загальногосподарські та загальновиробничі витрати	1,01	14,2	1,7	1,71	12,3
Інше	2,42	33,9	1,7	4,1	30,0
Разом	7,15	100	х	13,36	100

Таблиця 3 – Ефективність виробництва сокової та соковмісної продукції

Вид продукції	2011 р. (факт)		2013 р. (план)	
	обсяг	прибуток (+), збиток (-), тис. грн	обсяг	прибуток (+), збиток (-), тис. грн
Сік яблучний освітлений, тонн	1935	+3308	2000	+5000
Сік яблучний неосвітлений	18,5	-3,9	—	—
Соки відновлені і напої з цукром, туб.	1002	+761,5	4000	+7040
Вино плодове, тис. далл	17,62	+15,85	5	-25
Виручка від реалізації, тис. грн	х	9021,25	х	29 187,625
Витрати, тис. грн	х	8 141,925	х	26 183,875
Прибуток (+), збиток (-), тис. грн	х	+1 020,325	х	+3 003,75
Окупність витрат, %	х	110,8	х	111,5

Так, у структурі товарної продукції частка цих видів продукції збільшується з 89 до 96,7%. При цьому рівень окупності витрат на виробництво плодово-консервної продукції зростає на 0,7%. Проте це не слід розглядати як негативний факт, оскільки збереження в довгостроковому періоді нормативного рівня цього показника може свідчити про рівень стійкого розвитку виробництва. У прогностичному варіанті (на 2013 рік) рівень рентабельності може дорівнювати 111,5%.

Таким чином, у перспективі консервний завод може розвивати свою діяльність у двох напрямках – на сировинному соковому ринку (ринку концентратів) і безпосередньо на споживчому, що знизить ступінь його залежності від зміни ринкової кон'юнктури.

Для виконання таких виробничих показників заводу буде необхідно купити 20000 тонн яблук. Завантаження проектних потужностей лінії з виробництва овочевих консервів потребує закупівлю овочевої сировини у розмірі 820 тонн.

Хоча в економіко-математичній моделі передбачається зниження обсягів виробництва плодового вина більш ніж у 3 рази, експерти ринку вин схильні прогнозувати зростання його місткості і відповідно вірогідність збільшення цін реалізації. Відповідно в найближчій перспективі прогноз щодо цього виду продукції може бути скоригований у бік збільшення обсягів виробництва.

Технологічні потужності заводу вже за станом на 2012 рік орієнтовані на виробництво 200 тис. дав плодкових вин.

У перелік резервів зростання обсягів виробництва і прибутку підприємства можуть бути включені:

- виробництво плодоовочевих консервів дитячого харчування (інвестиції складуть близько 1,5 млн грн);

- виробництво овочевих соків – на кінець 2012 року експерти відзначають високий рівень потенційної місткості ринку цього продукту.

Крім того, наразі значні ринкові ніші залишаються не зайнятими.

Проте реалізація подібного прогнозу може бути обмеженою чинником дефіциту сільськогосподарської сировини. Скорочення сировинної бази прямо впливає на економічні показники роботи переробних заводів. Це питання досить обширне і вимагає окремого розгляду.

Висновки. Підвищення ефективності взаємодії учасників консервного виробництва, у першу чергу, пов'язане з кон'юнктурою ринкового середовища, дією механізмів її регулювання. Встановлення тісних виробничо-економічних зв'язків між консервними заводами і спеціалізованими сільськогосподарськими підприємствами пов'язане з вдосконаленням системи економічної зацікавленості сторін.

Інституційні резерви зростання ефективності інтегрованого виробництва полягають у встановленні продуктивної системи взаємин і зниженні ступеня ризиків функціонування галузі в межах єдиного інтегрованого формування.

Наведена методика є складовою частиною обширнішої комплексної методики розвитку плодоовочеконсервного комплексу регіону.

Методика дозволяє розробити комплексний прогноз необхідного рівня виробництва і витрат у плодоовочеконсервному комплексі регіону.

Список літератури

1. Осипов П.В. Интегральный производственный потенциал пищевой промышленности / П.В. Осипов. – О.: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2004. – 289 с.
2. Кузичева Н.Ю. Развитие интеграционных процессов в сфере плодоконсервного производства / Н.Ю. Кузичева // Молодые ученые – сельскому хозяйству России: Всерос. конф.: [сб. материалов]. – М.: ФГНУ «Росинформагротех», 2004.
3. Шаляпина И.П. Кооперационные и интеграционные процессы в сфере плодоконсервного производства / И.П. Шаляпина, Н.Ю. Кузичева, Е.Ю. Семенов. – Тамбов: Профит, 2004.
4. Проблемы развития предприятий плодоовощной консервной отрасли [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://pis4a.ru/ru/okzdp>>.

5. Проблемы развития предприятий плодоовощной консервной отрасли [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mirrabort.com/work/work_25948.html>.

УДК 351.3

Давидова І.О., канд. екон. наук, доц. (ХДУХТ, Харків)

НЕФОРМАЛЬНА ЗАЙНЯТІСТЬ РОБОЧОЇ СИЛИ В ПЕРІОД ПОСТКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ

У статті надається аналіз трансформації неформальної зайнятості в посткризовий період, а також розглянуто теоретичні аспекти функціонування неформальної зайнятості.

Ключові слова: *неформальна зайнятість, неформальний сектор економіки, ринок праці.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах посткризового розвитку і завершення здебільшого інституційних трансформацій в економіці зростає роль трудового фактора в забезпеченні економічного зростання. Однією з ключових стає проблема раціонального використання наявного трудового потенціалу, у тому числі в умовах існування неформальної зайнятості. Ця проблема ускладнюється демографічними факторами, які зумовлюють скорочення чисельності потенційної робочої сили. Адаптація ринку праці до змінених умов відбувалася за рахунок недовикористання трудового потенціалу та різкого зниження оплати праці, погіршення економічного і правового становища найманих працівників.

Тема ринку праці опрацьована в зарубіжній та вітчизняній літературі. У формуванні концепції зайнятості особливу роль відіграли роботи пострадянських досліджувачів, в яких зроблено аналіз особливостей ринку праці. Це роботи: Р.І. Капелюшнікова, Р.М. Нурєва, О.М. Олейника, В.М. Полтеровича, В.Л. Тамбовцева, А.Є. Шастітко та ін.

Однак проблеми ринку праці та зайнятості в неформальному секторі не досліджені на теоретичному рівні, та, як наслідок, не мають свого логічного завершення у вирішенні прикладних завдань.

За вказаних умов метою статті є характеристика неформальної зайнятості, а також тих факторів, які можуть здійснити вплив на посткризову трансформацію неформальної зайнятості.

Широкомасштабна незареєстрована зайнятість нині є основною причиною перевищення витрат населення над його доходами, але разом з тим вирішальним компенсатором негараздів трансформаційних процесів та засобом економічного виживання для найменш підготованих до ринкових процесів. Одночасно незареєстрований сектор став важливою формою адаптації до нових відносин для більшості населення, а також – засобом вертикальної мобільності. Слід зазначити, що в цій адаптації позитивну роль відіграли і переваги високого